

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВА БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ ТА ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, НА ОТРИМАННЯ ДОСТОВІРНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ТАКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

CERTAIN ISSUES OF THE RIGHT OF CLOSE RELATIVES AND FAMILY MEMBERS OF MILITARY PERSONNEL MISSING UNDER SPECIAL CIRCUMSTANCES TO OBTAIN RELIABLE INFORMATION ABOUT SUCH MILITARY PERSONNEL

Родрігес Н.А., адвокат

ORCID ID: 0009-0003-9998-8337

У статті досліджується окремі питання прав близьких родичів та членів сім'ї військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, на отримання достовірних відомостей про таких військовослужбовців.

Аналізуються положення Закону України від 21 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин».

Використано методи системного аналізу нормативно-правових актів, порівняльно-правовий метод, статистичний аналіз даних щодо кількості зниклих безвісти осіб в Україні, а також метод правового моделювання для визначення проблемних аспектів правозастосування.

Зазначається, що інформація про особливі обставини, за яких військовослужбовець зник безвісти, є неймовірно чутливою, і повинна поширюватись виключно з дотриманням обмежень Закону та не повинна шкодити діям підрозділів Сил оборони України.

Визначені органи, уповноважені на облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин: Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України, Служба безпеки України.

Зазначається, що повноваження на розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, належить виключно Національній поліції України та органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Додатково вказується про дискусійний характер питання, чи мають право органи, що здійснюють облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати близьким родичам та членам сім'ї надавати інформацію про хід та результати їх розшуку, як передбачено пунктом 3 статті 6 Закону № 2505-VIII, оскільки розшук таких осіб вказаними органами не здійснюється.

Обґрунтовано необхідність удосконалення правового механізму забезпечення балансу між правом родичів на інформацію та вимогами національної безпеки, а також усунення виявлених законодавчих прогалин щодо розподілу повноважень між органами обліку та розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Ключові слова: правовий режим воєнного стану, зниклі безвісти, зниклі безвісти за особливих обставин.

The article examines the specific issues of the rights of close relatives and family members of military personnel missing under special circumstances to obtain reliable information about such military personnel in the context of the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine.

The research employs methods of systematic analysis of legal acts, comparative legal method, statistical analysis of data on the number of missing persons in Ukraine, as well as the method of legal modeling to identify problematic aspects of law enforcement.

It is established that since the beginning of the full-scale war, the number of missing persons in Ukraine has increased fivefold - from 6,726 persons (as of February 23, 2022) to 35,114 persons (as of September 5, 2023), with military personnel constituting a significant portion. It is substantiated that information about the special circumstances under which military personnel went missing is highly sensitive and should be disseminated exclusively in compliance with legal restrictions and should not harm the actions of the Defense Forces of Ukraine units.

The study identifies the authorized bodies for accounting of military personnel missing under special circumstances: the Ministry of Defense of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, the National Guard of Ukraine, and the Security Service of Ukraine. It is noted that the authority to search for persons missing under special circumstances belongs exclusively to the National Police of Ukraine and bodies conducting operational and investigative activities.

A legal gap is identified regarding the non-inclusion of the Foreign Intelligence Service of Ukraine in the list of authorized bodies. The research reveals a controversial issue concerning whether the bodies that maintain records of military personnel missing under special circumstances have the right to provide information to close relatives and family members about the progress and results of their search, as provided in paragraph 3 of Article 6 of Law № 2505-VIII, since the search for such persons is not carried out by these bodies.

The necessity of improving the legal mechanism to ensure balance between the right of relatives to information and national security requirements is substantiated, as well as the elimination of identified legislative gaps regarding the distribution of powers between bodies responsible for accounting and searching for persons missing under special circumstances.

Key words: legal regime of martial law, missing persons, missing under special circumstances, military personnel, relatives' rights, national security, legal status.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України значно зросла кількість осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: згідно з набором даних Міністерства внутрішніх справ станом на 23 лютого 2022 року в Україні не знайдено 6 726 осіб, а станом на 05 вересня 2023 року – кількість зниклих збільшилася в 5 разів і становить 35 114 людей. Найбільша кількість зниклих безвісти спостерігається в Донецькій та Луганській областях, а також в Києві. На основі даних щодо кількості зниклих осіб станом на вересень 2023 року, Донецька область має найвищий показник – 6 394. На Луганщині 1 821 людина зникла безвісти. Як і в Донецькій області, це може бути наслідком посилення воєнної активності. У Київській області також значна кількість зниклень безвісти осіб – 1 705. Зокрема, в самому м. Києві – 1 878 зниклих [1].

Закономірно, що значна кількість зниклих осіб є військовослужбовцями, відомості про яких втрачено в ході виконання ними бойових (спеціальних) завдань, що потребує вивчення умов отримання відомостей про обставини таких подій їх родичами та членами сімей.

Аналіз досліджень та публікацій. Окремі питання осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, набуло особливої уваги серед науковців з початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, таких як А.В. Данієль, В.М. Парасюк, С.Г. Сидоренко, О.В. Злагода та ін.

Так, в межах проведеного В.К. Колпаковим дослідження поняття і розшуку зниклих безвісти за особливих обставин останній зазначав, що «одним з позитивних результатів функціонування спеціального правового механізму реалі-

зації статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин слід визнати створення алгоритму дій для родичів та членів сім'ї, які розшукують зниклих рідних» [2].

А.В. Данієль, в свою чергу, зазначала відомості щодо прав близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [3].

Важливо, в контексті піднятого питання, зазначити про дослідження С.Г. Сидоренка, який здійснював загальний правовий аналіз прав близьких родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин [4].

Метою статті є встановлення особливостей реалізації близькими родичами та членами сімей військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, на отримання відомостей про таких військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, питання обліку, розшуку та соціального захисту таких осіб і членів їхніх сімей регулюються Законом України від 21 липня 2018 року № 2505-VIII «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» (далі за текстом – Закон № 2505-VIII) [5].

Відповідно до Закону № 2505-VIII, особливими обставинами вважаються збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру.

В свою чергу, абзацом дванадцятим частини першої статті 1 Закону № 2505-VIII визначено, що особа, зникла безвісти за особливих обставин, - особа, зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан [6].

Таким чином, особа, зникла безвісти у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, вважається особою, зниклою безвісти за особливих обставин.

Пунктом першим статті 6 Закону № 2505-VIII гарантовано право близьких родичів та членів сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, на отримання достовірних відомостей про місцеперебування особи, зниклої безвісти за особливих обставин, обставини її загибелі (смерті), місце поховання (якщо воно відоме).

В свою чергу, проаналізуємо особливості такого права у випадку, якщо зниклою за особливих обставин особою є військовослужбовець, надання інформації про що може містити ряд об'єктивних обмежень.

Наприклад, військовослужбовець міг зникнути в ході виконання бойових (спеціальних) завдань перебуваючи безпосередньо на лінії бойового зіткнення з противником. Надання необмежених відомостей про обставини такої події (координати позицій, даних свідків, що виконували завдання спільно зі зниклим безвісти за особливих обставин військовослужбовцем, тощо) може призвести до витоку інформації про дії наших військ (сил), зриву виконання поставлених підрозділам завдань за призначенням.

Можна допустити й ситуацію, що такий військовослужбовець потрапив в оточення військ (сил) противника і переховується серед місцевого населення. Розголос відомостей про нього, в такому випадку, може нашкодити життю та здоров'ю військового.

Не кращим варіантом розвитку подій може бути й ситуація коли військовослужбовець є фактично таким, що потрапив у полон, і відомості про нього, що безконтрольно поширились, можуть бути використані противником для тиску на рідних та близьких такого військовослужбовця.

В цій частині підсумовуємо, що сама по собі інформація про особливі обставини, за яких військовослужбовець

зник безвісти, є неймовірно чутливою, і повинна поширюватись виключно з дотриманням обмежень Закону та не повинна шкодити діям підрозділів Сил оборони України.

Аналізуючи механізм надання такої інформації зазначимо, що пунктом другим статті 6 Закону № 2505-VIII визначено, що реалізація права, передбаченого частиною першою цієї статті, відбувається шляхом подання заяви про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, та отримання достовірної інформації про хід та результати проведення її розшуку в порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України.

Відповідно до пункту 3 цієї ж статті, органи державної влади, уповноважені на здійснення обліку та/або розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зобов'язані надавати інформацію про хід та результати їх розшуку в порядку, встановленому цим Законом, близьким родичам та членам сім'ї таких осіб.

Перелік таких органів визначений статтею 17 Закону № 2505-VIII.

Виходячи з системного аналізу норм цієї статті вбачаємо, що до органів, уповноважених на облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, а також на виконання інших функцій, пов'язаних з реалізацією цього Закону, належать:

Міністерство оборони України (щодо військовослужбовців Збройних Сил України, Державної служби спеціального транспорту, Міністерства оборони України та Головного управління розвідки Міністерства оборони України);

Міністерство охорони здоров'я України як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я (щодо неідентифікованих військовослужбовців, тіла (останки) яких знаходяться у спеціалізованих установах);

Державна прикордонна служба України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (щодо військовослужбовців Державної прикордонної служби України);

Національна гвардія України, Служба безпеки України (щодо військовослужбовців цих військових формувань).

Зазначаємо, що до зазначеного переліку з незрозумілих причин не включена Служба зовнішньої розвідки України, в якій також можуть проходити службу військовослужбовці, та яка виконує не менш важливі та небезпечні завдання, в ході виконання яких такі військовослужбовці можуть набуті статус зниклих безвісти за особливих обставин.

Щодо органів, уповноважених на розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, а також на виконання інших функцій, пов'язаних з реалізацією цього Закону, то відповідно до частини 3 статті 17 Закону № 2505-VIII до них належать Національна поліція України та органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Поряд із тим, згідно пунктом 1 статті 18 Закону № 2505-VIII, заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, подається виключно до відповідного територіального органу Національної поліції України.

Таким чином, оскільки повноваження на розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, належить виключно Національній поліції України та органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, постає питання, чи мають право органи, що здійснюють облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати близьким родичам та членам сім'ї надавати інформацію про хід та результати їх розшуку, як передбачено пунктом 3 статті 6 Закону № 2505-VIII, оскільки розшук таких осіб вказаними органами не здійснюється.

Разом із тим, вказаними органами та їх підпорядкованими структурами можуть проводитись внутрішні службові розслідування, які мають на меті встановити обставини, за яких військовослужбовці зникли безвісти.

Результати таких службових розслідувань та матеріали кримінальних проваджень, відкритих органами, уповноваженими на розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, можуть бути використані близькими родичами та членами сімей зниклих за особливих обставин військовослужбовців, зокрема, для оголошення останніх померлими за рішенням суду.

Висновки. Інформація про особливі обставини, за яких військовослужбовець зник безвісти, є неймовірно чутливою, і повинна поширюватись виключно з дотриманням обмежень Закону та не повинна шкодити діям підрозділів Сил оборони України.

До органів, уповноважених на облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин: Мініс-

терство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України, Служба безпеки України.

В свою чергу, повноваження на розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, належить виключно Національній поліції України та органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Дискусійним є характер питання, чи мають право органи, що здійснюють облік військовослужбовців, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати близьким родичам та членам сім'ї надавати інформацію про хід та результати їх розшуку, як передбачено пунктом 3 статті 6 Закону № 2505-VIII, оскільки розшук таких осіб вказаними органами не здійснюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зник і не знайдений: як змінювалася кількість зниклих безвісти до та під час війни. YouControl – повне досьє на кожну компанію України. URL: <https://youcontrol.com.ua/data-research/znyk-i-ne-znaydenyyak-zminiuvalasja-kilkist-znyklykh-bezvisty-do-ta-pid-chas-viyny/> (дата звернення: 18.11.2023).
2. Колпаков В. К. Зниклі безвісти за особливих обставин: поняття і розшук. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. No. 1. Р. 59–66. URL: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2023.13> (date of access: 21.11.2023).
3. Даніель А.В. Розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. 2022. 214 – 217. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/243baa91-b2a5-45f0-b9a1-c1ceabd3825a/content> (дата звернення: 21.11.2023).
4. Сидоренко С. Г. Права близьких родичів осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: правовий аналіз. *Права та свободи людини в умовах особливого періоду* : Зб. матеріалів міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 5 черв. 2023 р. Київ, 2023. С. 44–47.
5. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 19.11.2023).
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 10 лист. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 19.11.2023).